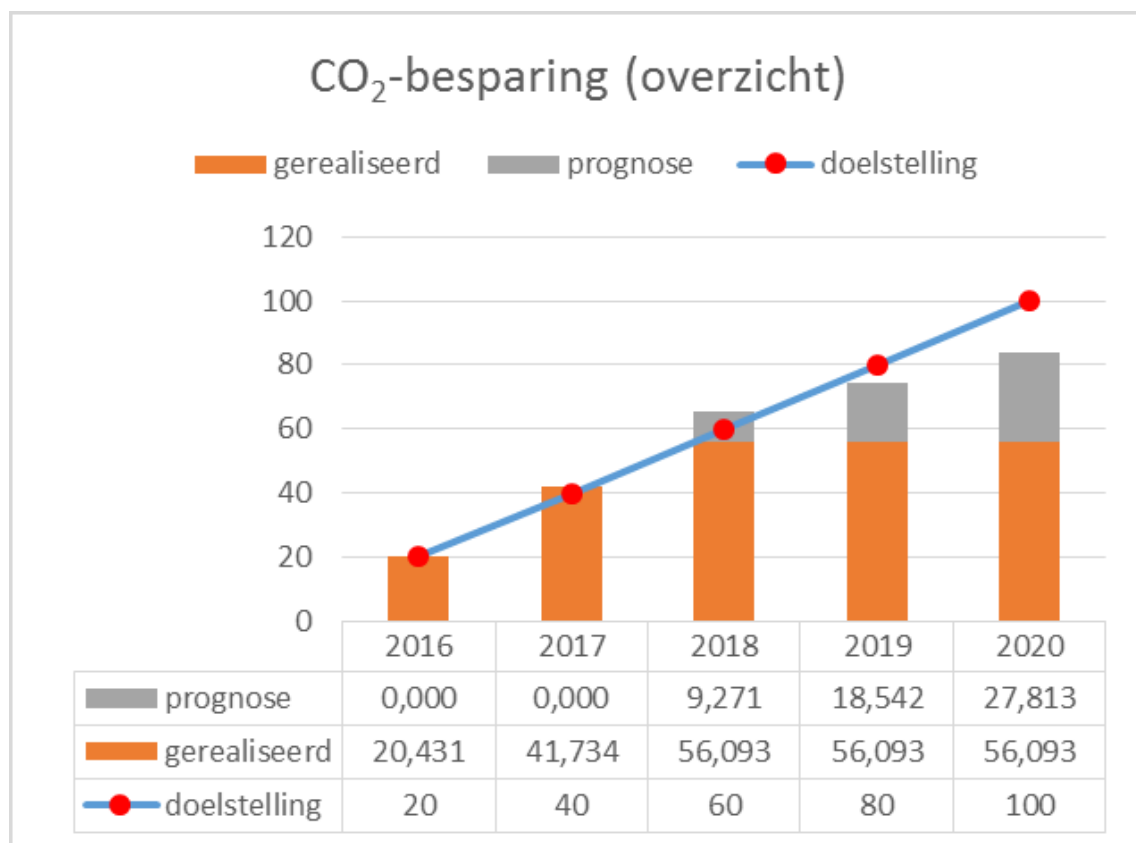

Tussenrapportage 2018 Programma 'Duurzaam Hilversum 2016-2020'

1 De resultaten in 1 oogopslag

Het programma Duurzaam Hilversum 2016-2020 ligt op koers om het doel te gaan halen, 100 kiloton CO₂ reductie in 2020. Het programma is precies halverwege in de tijd en de totale CO₂ reductie bedraagt 56,2 kiloton (vanaf januari 2016 t/m 1 juni 2018) en is daarmee over de helft van de doelstelling. Daarvan is dit half jaar is 14,4 kiloton CO₂ aan reductie bijgeboekt. Zie onderstaande figuren en tabellen.

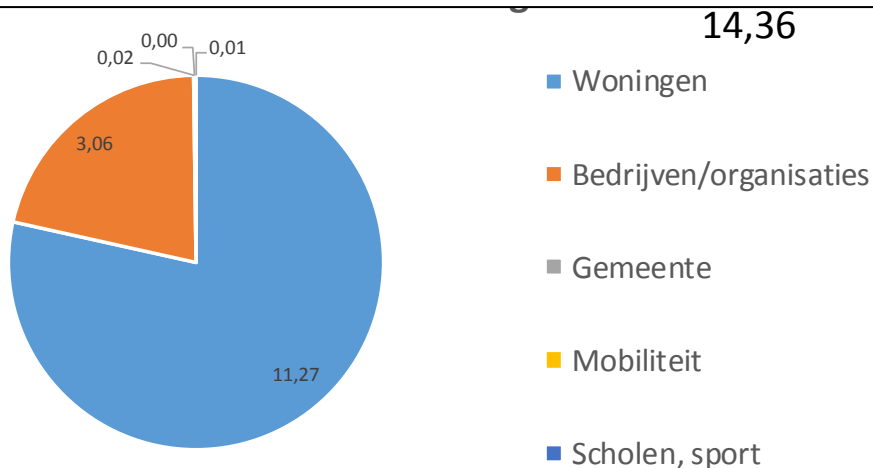
De prognose betreft de prognose vanaf nu, medio 2018, onderbouwd met plannen.

Tabel CO₂ reductie eerste helft 2018

Omschrijving maatregel	Kiloton CO ₂ reductie
Energiebesparing bedrijven wettelijk	2,658
Green deal kantoren	0,260
Hilversum100: prijswinnaars 2017	0,07
LED lantarenpalen gemeente	0,020
Tergooi: energie besparen	0,135
Verduurzamen particuliere woningen: zonnepanelen collectief en individueel, WKO	1,655
Verduurzamen particuliere woningen: aardgasvrij ready woningen	1,255
Verduurzamen particuliere woningen: isolatie	8,360
Verduurzamen sportclubs	0,01
Totaal eerste helft 2018	14,4

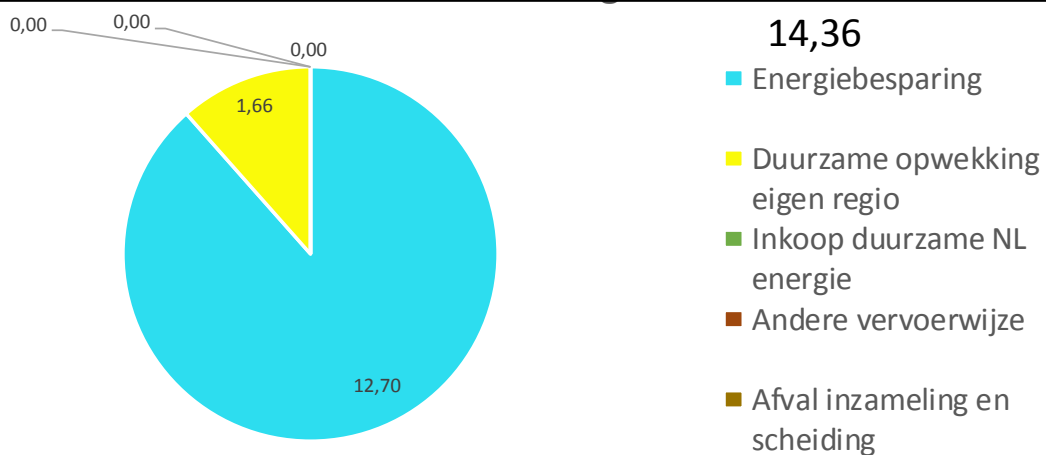
Grafieken CO₂ reductie eerste helft 2018, 14,4 kiloton.

CO₂ reductie januari 2018 t/m medio 2018 Waar behaald?

Woningen	11,27					
Bedrijven/organisaties	3,06					
Gemeente	0,02					
Mobiliteit	0,00					
Scholen, sport	0,01					
Totaal	14,36					

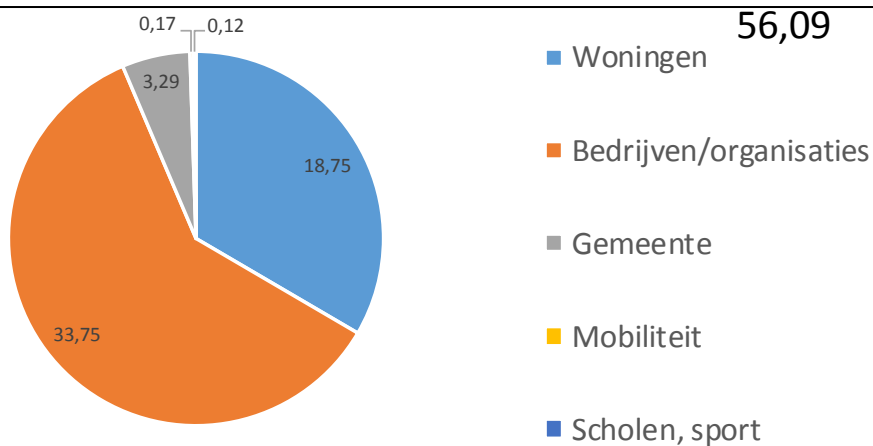
CO₂ reductie januari 2018 t/m medio 2018 Hoe behaald?

Energiebesparing	12,70					
Duurzame opwekking eigen regio	1,66					
Inkoop duurzame NL energie	0,00					
Andere vervoerwijze	0,00					
Afval inzameling en scheiding	0,00					
Totaal	14,36					

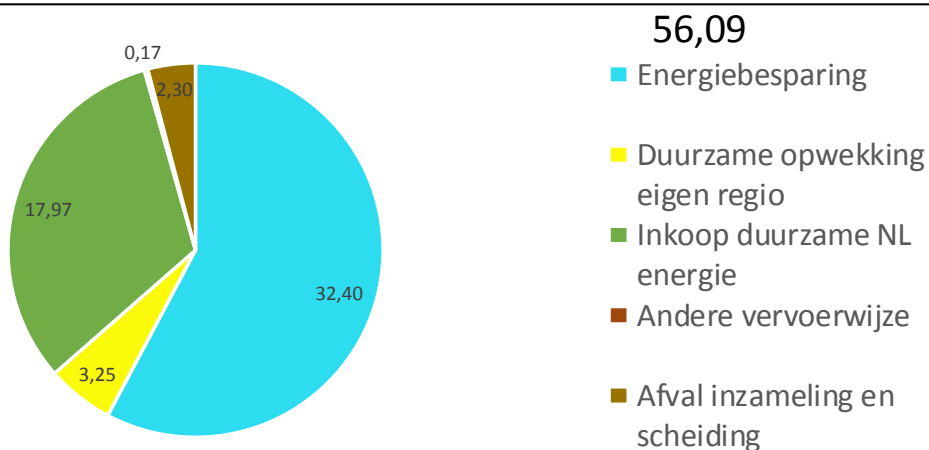
CO2 reductie 2016 t/m medio 2018, in totaal 56,1 kiloton.

CO₂ reductie 2016 t/m medio 2018 Waar behaald?

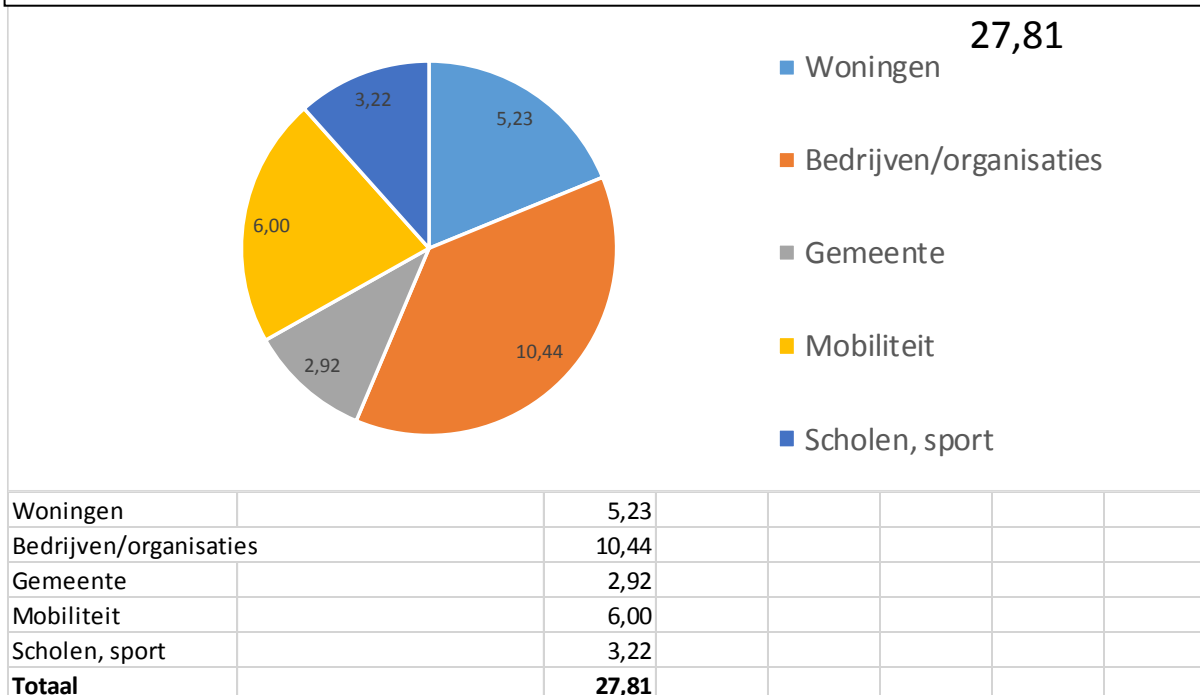
Woningen	18,75					
Bedrijven/organisaties	33,75					
Gemeente	3,29					
Mobiliteit	0,17					
Scholen, sport	0,12					
Totaal	56,09					

CO₂ reductie 2016 t/m medio 2018 Hoe behaald?

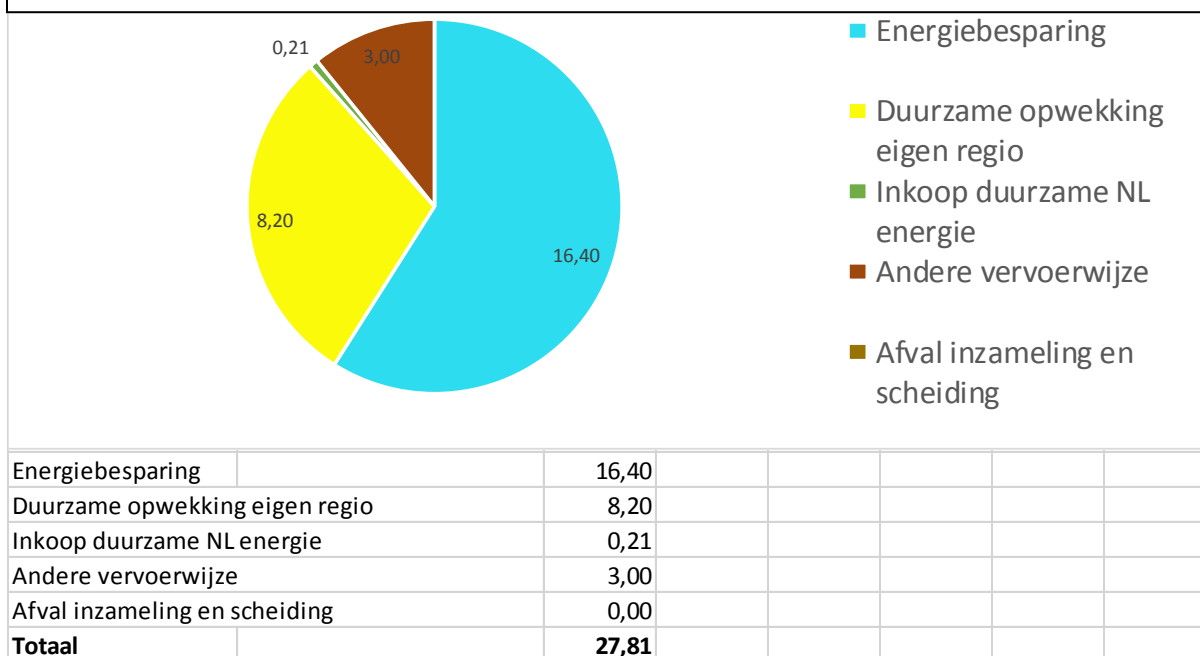

Energiebesparing	32,40					
Duurzame opwekking eigen regio	3,25					
Inkoop duurzame NL energie	17,97					
Andere vervoerwijze	0,17					
Afval inzameling en scheiding	2,30					
Totaal	56,09					

CO₂ reductie prognose medio 2018 t/m 2020 – Waar te behalen?

CO₂ reductie prognose medio 2018 t/m 2020 – Hoe te behalen?

We verwachten in de periode juli 2018 t/m december 2020 nog circa 28 kiloton aan CO₂ reductie te gaan behalen. Deze prognose is een combinatie van de prognose aan de start van het programma in 2016 en de projecten die daar in de tussentijd aanvullend op in gang zijn gezet. We verwachten deze verdere CO₂ reductie voor het overgrote deel te bereiken door de isolatie van gebouwen, zowel van

woningen als bedrijven en organisaties. Daarnaast verwachten we significante CO2 reductie door de toename van het aandeel lokaal opgewekte duurzame energie door zonnepanelen en de toename van alternatieve warmtebronnen in plaats van aardgas, zoals het gebruik van warmte-koude opslag in de bodem. Het aandeel CO2 reductie door verduurzaming van de mobiliteit zal relatief klein zijn en mogelijk achter blijven bij de prognose van 2016 die optimistisch was gesteld op 30.000.000 minder autokilometers en 1.000 elektrische auto's in 2020.

Daarmee is onze prognose voor eind 2020 een totaal van 84 kiloton CO2 reductie. Dat is minder dan 100 kiloton, maar meer dan de prognose tijdens het opstellen van het jaarplan 2018. De verdere uitvoering van het programma Duurzaam Hilversum moet ook gaan leiden tot de overige 16 kiloton, namelijk uit maatregelen die we nu nog niet kunnen meenemen in onze prognose. De ervaring van afgelopen jaren is dat onze aanpak werkt om in samenwerking met bewoners, bedrijven en instellingen steeds nieuwe, concrete duurzaamheidsmaatregelen uit te werken. Daarom speelt de H100 een belangrijke rol om deze beweging te blijven versnellen. Ook zijn er resultaten geboekt, die (nog) niet terugkomen in de beschikbare cijfers voor CO2 reductie, maar wel bijdragen aan de beweging in de samenleving om te verduurzamen. Bijvoorbeeld duurzaamheidseducatie.

2 Resultaten eerste helft 2018

In onderstaande tabel treft u de belangrijkste resultaten aan van de eerste helft van 2018.

Spoor	Resultaten eerste helft 2018	kton CO ₂ in eerste helft 2018
Spoor 1: Energie Platform en Green deals	Hilverzon • 222 klanten, 380 leden • Bufferbak/zonneweide bij Anna's Hoeve (2160 panelen): 392 opties en 729 participaties. • Dudok Arena fase 1: 735 panelen opgeleverd • Dudok Arena fase 2 (503 panelen gepland) 289 opties en 32 participaties • 10 informatie en inspiratie bijeenkomsten voor bewoners • Inzet en opleiding energiecoaches gericht op energiebesparing Green Deal Elektrische Deelauto's met Buurauto en energiecoöperatie Hilversumse Energie Transitie (HET): • Ambitie eind 2018: 5 elektrische deelauto's Energieplatform/Hilversum100 (www.hilversum100.nl) • Green deal kantoren: 4 extra deelnemers • Green deal Media: • 2 Hilversum100 nieuwsbrieven verzonden naar partners, winnaars en indieners 2017 • Voor de 36 Hilversum100 partners 2 inspiratie bijeenkomsten (januari en mei) met circa 50 deelnemers • Challenge 2018 Hilversum100: start campagne juli 2018 • Acties en resultaten Prijswinnaars 2017: ○ Bouwkringloop: gesprekken lopen met o.a. partner Tomingroep, plan van aanpak is uitgewerkt, opening wordt nu samen voorbereid voor najaar 2018 ○ Footprint challenge: https://www.footprintchallenge.nl/terugblik-035-footprint-challenge/ ▪ Start 1/2/18: 30 aanwezigen ▪ Afsluiting 18/3/18 bij HMHC: 20 aanwezigen ▪ 230 aanmeldingen ▪ Gemiddelde Footprint bij start: 4,8 hectare (Nederland: 5,8 hectare) ▪ Vermindering na 40 dagen: 0,4 hectare ○ DEB- Step: Ontwikkeling digitale rekentool voor energieneutraal bouwen: Business plan opgesteld ○ Voetbal vereniging Altius: heeft aanbieder LED verlichting geselecteerd, warmte analyse ivm verduurzamen warmte en water, onderzoek naar draagkracht daken ivm PV panelen ○ Banden op Spanning: 2 acties op Mediapark ○ Geboortebos: medio 2018 eerste acties verwacht ○ Prijswinnende scholen H100: ▪ Gemeentelijk Gymnasium: 2 hometrainers om stroom op te wekken	0,23 0,260 0,067

Spoor	Resultaten eerste helft 2018	kton CO ₂ in eerste helft 2018
Spoor 3b: duurzame scholen en sport verenigingen	- Er is in 2018 nog geen gebruik gemaakt van de duurzaamheidslening voor maatschappelijk vastgoed - De circa 30 buitensportverenigingen hebben sinds 2016/2017 inzicht in hun verduurzamingspotentieel en ondersteuning bij subsidieaanvragen bij het rijk. Zij werken nu zelf aan de uitvoering. 11 scholen maken gebruik van aanbod maatwerk duurzaamheidsadvies schoolgebouw, waarvan 10 monumentale scholen. Nog eens 6 monumentale scholen doen mee aan evaluatie van eerder duurzaamheidsadvies uit 2012. Het NIBE (Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie) stelt de duurzaamheidsadviezen en evaluatie voor de monumentale scholen op. 7 scholen nemen deel aan het Eco-Schools Hilversum programma, variërend over basis, voortgezet en beroepsonderwijs (MBO). Zij werken met hun eigen ecoteam en ondersteuning vanuit duurzaamheidseducatie.	
Spoor 3 c: Duurzaam ondernemen	- De 5 deelnemers Koploperproject duurzaam ondernemen hebben Milieubarometer ingevuld (totale CO₂ uitstoot 1 kiloton) en gaan actieplan opstellen - Door proactieve handhaving van de European Energy Directive hebben 8 bedrijven hun audit en actieplan ingediend - Op basis van gegevens van het ziekenhuis Tergooi blijkt dat zij de afgelopen jaren geïnvesteerd hebben in Energiebesparing in gebouwen en installaties.	2,658 0,135
Spoor 3 d: duurzame projecten	GPR Stedenbouw is/wordt ingezet om duurzaamheid bij stedenbouwkundige projecten (Lucent, Monnikenberg, Arenapark) te toetsen en ambities te concretiseren. We focussen op ambities mbt energie en klimaat adaptatie	
Spoor 4: Aardgasloos	Grand design Warmte Hilversum: - Aan de Oostkant ontstaat door mogelijke toepassing restwarmte van het effluent van de RWZI de kans op een laag temperatuur warmtenet. Er wordt een business case voor een duurzaam warmtenet opgesteld - Er lijken in de Zuidwestkant van Hilversum ook kansen voor een duurzaam warmtenet. Ook hier wordt er gestart aan het maken van een business case Warmte transitie - Pilot Aardgasvrij de Meent: samen met alle partners wordt halverwege 2018 een Plan van aanpak gemaakt en voorgelegd aan de klankbordgroep - Op basis van een enquête via ons burger panel komen we tot de volgende conclusie: Ongeveer 400 woning eigenaren hebben in 2016 en 2017 4 of meer isolatie maatregelen genomen. Zij zijn hiermee 'aardgasvrij ready'	1,255

Algemene analyse

De stijgende CO₂ reductie lijn van afgelopen twee jaar zet zich ook in het eerste half jaar van 2018 door: 14,4 kiloton. We zijn goed op weg naar ons in doel in 2020: 100 kiloton CO₂ reductie per jaar.

Belangrijkste bijdragen hieraan komen door het nieuwe inzicht in de effecten van energie besparen bij particuliere woningen in 2016 en 2017 (ruim 8 kiloton) , onze proactieve inzet bij de handhaving van bedrijven (ruim 2,5 kiloton). We krijgen dus steeds beter inzicht in wat er allemaal al gebeurt in Hilversum. Hierbij helpt ook de beweging van onderop die we met de Hilversum100 op gang gebracht hebben en in 2018 ook voortzetten. Koplopers zijn bekend en worden ingezet als goed voorbeeld; om anderen te inspireren. Zo realiseren we de benodigde sociale-maatschappelijke transitie.

Tot nu toe hadden we beperkt zicht op het effect van onze inspanningen op het gebied van energie besparen bij bewoners. We wisten namelijk alleen zeker dat bewoners hun huis hadden verduurzaamd, voor zover ze dat met een lening uit ons revolverend duurzaamheidsfonds hebben gedaan. Echter, op basis van een onderzoek via de jaarlijkse gemeentelijke Monitor én een meting via ons Burgerpanel (april 2018) blijken er tussen de 3000 en 6000 particuliere huiseigenaren één of meer isolatiemaatregelen in hun huis hebben genomen sinds 2016, ongeveer 4 kiloton CO2 reductie per jaar. Dat geeft goede hoop voor de grote opgave waar we de komende dertig jaar voor staan: 45.000 woningen (en kleine bedrijven) in Hilversum van het aardgas af. Naast de ambitie van 100 kiloton CO2 reductie in 2020 is deze extra opgave voor het thema duurzaamheid nog complexer en groter geworden.

De ambities zijn helder, de wegen ernaar toe nog niet allemaal. Vanuit het toekomstig landelijke Klimaatakkoord krijgen zowel de gemeenten als de regio een belangrijke rol toebedeeld in de warmtetransitie. Samenwerking met de regio wordt dus nog belangrijker. In de regionale energiestrategie werken we samen aan de transitie naar aardgasvrije wijken, door samen vorm te geven aan samengevat:

- Het opdoen van ervaring met wijkaanpak aardgasvrije wijk
- Regionale energiekansenkaart opstellen
- Faciliteren van particuliere woningeigenaren om te verduurzamen
- Ontwikkelen beleidskader en bovenregionale samenwerking aardgasvrije wijken

De samenwerking kost ook tijd en inspanning om op te bouwen en om beslissingen met elkaar af te stemmen, en dat kan soms onze processen vertragen. Daar staat tegenover dat we samen wel sterker staan, om zo beter in staat te zijn om subsidies/middelen van hogere overheden te krijgen. Ook bieden we zo meer duidelijkheid richting onze stakeholders zoals woningcorporaties als regionale aanspreekpartner door een meer eenduidig beleid. In regioverband hebben we daarom samen met de andere gemeenten en de belangrijkste stakeholder (corporaties, netbeheerders, waterbedrijf en lokale energie coöperaties) de afgelopen maanden gewerkt aan de contouren van een warmtetransitie plan. Er zijn eerste ideeën over de inhoudelijke en organisatorisch/procesmatig (wie doet wat, hoe realiseren we praktisch de opgave) keuzes die we moeten maken. Zowel de uitkomsten van het landelijk Klimaatakkoord als het nieuwe coalitieprogramma zullen van invloed zijn op de detaillering van de aanpak waar we de komende jaren voor staan. In het najaar maken we de contouren van de warmtetransitie kenbaar.

Spoor 1: Energie Platform/Hilversum100 en Green deals

Green deal Hilverzon-gemeente 2016-2020

Onderdeel	Resultaten 1 januari -1 juni 2018
Collectieve daken (realisatie projecten)	• Bufferbak/zonneweide bij Anna's Hoeve (2160 panelen gerealiseerd door gemeente in samenwerking met HilverZon): 360 opties en 821 participaties aan bewoners verkocht via HilverZon. (1 participatie komt overeen met de gemiddelde investering en stroomopbrengst van één paneel)

	• Dudok Arena (sporthal gemeente) fase 1. 735 panelen opgeleverd door HilverZon, vrijwel alle 735 participaties verkocht • Dudok Arena (sporthal gemeente) fase 2 (503 panelen gepland) 214 opties en 128 participaties • HilverZon is op zoek naar meer daken. • Per zonnedak organiseert HilverZon een projectraad van de deelnemers. Zij komen minimaal één keer per jaar bijeen om de opbrengsten en het beheer van de panelen te bespreken. Gestart is met projectraad van het eerste dak op de Bethlehemkerk.
Buurten/wijken/ woningen verduurzamen	• Hilverzon is gestart met het opleiden van 10 energicoaches en zij komen op verzoek bij mensen thuis voor een advies op maat. Er zijn 48 bewonersadviezen geleverd. • Hilverzon organiseert wijkacties, oa in noordwestelijk villagebied. Daaruit blijkt veel animo voor verduurzaming, maar ook een knelpunt omdat de commissie welstand verduurzaming van monumenten/beschermde stadsgezichten veelal afkeurt. Hier ligt een opgave voor de toekomst om er goed te verduurzamen én de waardevolle kwaliteit te behouden. • HilverZon is als partner van de Regionale Energiestrategie betrokken bij de doorontwikkeling van de regionale stimulans richting particuliere woningeigenaren om te verduurzamen. HilverZon is aangesloten bij het regionale platform Energie Verbonden Gooi en Vechtstreek, opgericht om energievoorzieningen te steunen. Zo werken zij bijvoorbeeld samen om energicoaches op te leiden en wisselen zij kennis en ervaring met elkaar uit.
Zon op huur	• Samenwerking met woningcorporaties is onderdeel van de Regionale Energiestrategie en verkenning aardgasvrije Meent (De Alliantie en Gooi en Om) door de gemeente. • Woningcorporaties verduurzamen hun bezit, steeds meer ook via zon. Corporaties maken echter geen gebruik van het aanbod van HilverZon om hen hierbij te ondersteunen en trekken hun eigen plan. Daarom geeft HilverZon er verder geen prioriteit aan om de corporaties te benaderen.
VVE's verduurzamen	• HilverZon heeft voor circa 25 VVE's onderzoek naar geschiktheid dak voor zonnepanelen uitgevoerd. Daarvan zijn er 18 geschikt, voor samen ruim 1.000 zonnepanelen. • Ervaring is dat dit relatief taaie projecten zijn om te realiseren vanwege het langdurige besluitvormingstraject bij een VVE. • Regionaal VVE project is gericht op de eerste Nul op de Meter (NOM) pilots. In Hilversum is bij een VVE NOM-onderzoek gestart.
Zon op scholen	Samenwerking tussen gemeente en HilverZon binnen breder kader ecoscholen Hilversum, HilverZon is onderdeel projectteam ecoscholen. HilverZon voert als zonnepanelenambassadeur gesprekken op verschillende scholen over zonnepanelen en geeft lessen aan klassen over zonne-energie.
Levering groene HilverZon- stroom via Om	HilverZon levert aan bewoners stroom door Om groene energie. HilverZon kent per april 2018 222 afnemers door Om, Daarvan zijn 183 ook deelnemers van een van de zonnepanelenprojecten, de overige 39 niet.
Innovatieve projecten:	Twee innovatieve projecten zijn in uitvoering; bufferbak Anna's Hoeve en Verkenning Aardgasvrije Meent. Richting de toekomst is een project met "smart batterijen" op wijk/straat/woningniveau denkbaar, maar hiervoor zijn nog geen plannen in voorbereiding bij HilverZon of de gemeente. HilverZon denkt mee over de ontwikkeling "smart city Hilversum" gericht op oa internet of things.

Green deal Media

Vanuit onze proactieve rol zetten we een green deal coach media in om media bedrijven verder te helpen bij het verduurzamen van zowel hun gebouwen, hun processen als hun media producties. De coach daagt uit, jaagt aan en faciliteert, maar uiteindelijk zijn het de bedrijven zelf die actie moeten ondernemen.

Daarnaast heeft een groot aantal mediabedrijven de afgelopen jaren de verplichte energie audit uitgevoerd en is door hen een plan van aanpak gemaakt gericht op het uitvoeren van de duurzaamheids maatregelen. Een aantal bedrijven hebben zonnepanelen (300 panelen) geplaatst of gaat dat doen (900 panelen). Ook is een studio volledig voorzien van LED verlichting.

De green deal coach heeft daarnaast een nieuwsbrief opgestart om de green deal bedrijven te inspireren en informeren en om de duurzaamheid community op het mediapark uit te breiden met enthousiast medewerkers. Ook wordt er een stap gezet naar een digitaal platform waarop de bedrijven hun inkooptrajecten met elkaar kunnen delen, waardoor gezamenlijke inkoop van (duurzaamheid) maatregelen mogelijk wordt.

Afgelopen hebben we met de - bij de green deal media betrokken – bedrijven gesproken over de dilemma's die ze tegen komen bij het verduurzamen van hun business op het Mediapark. Een aantal bedrijven kan niet hun duurzaamheid ambities realiseren zonder samenwerking van derden. Er is niet altijd medewerking van die derde partijen waardoor duurzaamheid resultaten achterblijven.

De bedrijven hebben aangegeven dat in het nieuwe masterplan voor het Mediapark naast duurzaamheid ook een goede samenwerking tussen investeerder/eigenaren én gebruikers een belangrijk item moeten zijn om te komen tot een duurzame mediapark. een belangrijk ontwerp principe moeten zijn én

Green deal Kantoren

Ook voor kantoren is er veel CO2 winst te halen. Daarom zetten we ook in dit segment een Green deal coach in. Vorig jaar waren er vijf kantooreigenaren/gebruikers die met hulp van de coach actief aan de slag zijn gegaan met verduurzamen van 15 kantoorpanden. Inmiddels zijn er vier bedrijven bijgekomen. De coach helpt bij het opstellen van businesscases van vooral isolatiemaatregelen en zonnepanelen en begeleidt de bedrijven bijvoorbeeld bij het aanvragen van landelijke subsidies. Er wordt in samenwerking met Rabobank Gooi- en Vechtstreek in juni een rondetafel gesprek georganiseerd voor kantooreigenaren. Het streven is om op 10/10/2018 tien nieuwe deelnemers aan de Green Deal te hebben.

Hilversum100

Medio 2016 is het Energieplatform Hilversum begonnen en in de zomer van 2017 is deze beweging omgedoopt tot de Hilversum 100. De Hilversum 100 is een netwerk van Hilversummers die werk maken van de energietransitie in hun stad. Het is een steeds groter groeiende groep van ondernemers, bewoners, bedrijven, scholen, sportverenigingen en andere organisaties die samen met de gemeente Hilversum zich inzetten om hun stad groener en gezonder te maken. Er zijn nu 36 partners betrokken bij de Hilversum100.

Na de succesvolle Hilversum100 challenge 2017, met 50 project indieners en 10 prijswinnaars, is de oogst van 2017 ingezet om in 2018 de beweging groter te maken. Enkele prijswinnaars (banden op Spanning, Footprintchallenge, Hockeyclub HMHC) zijn in de publiciteit gekomen. Zo zorgen we ervoor dat de Hilversum100 het hele jaar zichtbaar blijft. De andere winnaars (DEB-STEP, Bouwkringloop, Geboortebos, Scholen, Altius) zijn aan de slag en zullen de komende tijd naar buiten treden. De prijswinnaars komen, net als de partners, één voor één aan het woord in de nieuwsbrief van de Hilversum100. Zo laat de Hilversum100 zien welke duurzaamheids initiatieven er zijn én verbindt de Hilversum100 deze initiatieven. Voor de partners van de Hilversum100 zijn er twee inspiratie ontmoetingen geweest.

De komende tijd wordt de nieuwe Hilversum100 challenge (ambitie: 100 inzenders) opgestart en gaan we op zoek naar meerdere 'dragers' (ook financieel) van de Hilversum100. Op de dag van de Duurzaamheid, 10 oktober, zal weer de uitreiking van de prijzen zijn p[een inspirerend evenement.

Green deal duurzame mobiliteit met Hilversumse Energie transitie (HET)

In maart tekenden we de Green Deal 'Elektrische deelauto's 2018-2020' met de energievoorzieningsorganisatie Hilversumse Energie Transitie (HET) en Buurauto. Deze partijen hebben het streven om in 2020 minimaal 20 elektrische deelauto's in Hilversum te hebben rijden. Hier zijn dan naar verwachting 100 bewoners als autodeler bij betrokken.

Voor de eerste fase hebben we subsidie van € 4.900 verleend aan HET. Dit betreft het enthousiasmeren van bewoners, verkennen van het draagvlak in buurten en zoeken naar mogelijke locaties als de eerste standplaatsen voor de elektrische deelauto's door HET. Deze fase is naar verwachting voor het zomerreces gereed. HET organiseert hiervoor buurtbijeenkomsten samen met enkele buurtverenigingen die interesse tonen. Buurauto heeft de intentie om de elektrische auto's te gaan leveren en onderhouden via leasecontracten. Deze organisatie heeft al ervaring in verschillende andere gemeenten waar nu zo'n 25 deelauto's op de weg zijn. Hilversum wordt de 7e gemeente waar Buurauto, onder de naam Buurauto/Hilversum, actief wordt. Dit is voor Buurauto de eerste keer om voor de introductie in een gemeente met af aan samen te werken met een energievoorzieningsorganisatie en de gemeente. Buurauto verwacht dat het concept zo optimaal tot zijn recht zal komen.

Spoor 2: Gemeente als voorbeeld

Gemeentelijke gebouwen

Er is voor de panden die we zelf gebruiken een energie audit en een plan van aanpak gemaakt. De duurzaamheidsmaatregelen uit de plannen van aanpak worden de komende jaren uitgevoerd, zoals de zonnepanelen op het stadskantoor (gereed medio 2018) en verbetering van het gebouwbeheerssysteem (gereed eind 2018). Inmiddels zijn er een aantal installatietechnische maatregelen genomen. We voeren verduurzamingsmaatregelen uit bij onze verhuurpanden met maatschappelijke functies, zoals sporthallen, kinderdagverblijven, wijkcentra en theater De Vorstin. We doen dat na overeenstemming met onze verhuurders over ophoging van het huurcontract, die zij (gegarandeerd) zullen terugverdienen via de verlaging van hun energierekening. Het gaat om circa 20 panden. Voor ruim de helft daarvan zijn we de afgelopen jaren op deze manier tot afspraken gekomen en hebben we de maatregelen gerealiseerd. Echter, we zijn niet met tot overeenstemming gekomen voor de aanpassing van het huurcontract voor onze sporthallen, ondanks onze inspanningen hiervoor. Ook een speciaal hiervoor ingehuurd deskundige expert heeft dit niet kunnen bereiken. Daarnaast hebben we de geplande verduurzaming van zwembad De Lieberg aangehouden, totdat er duidelijkheid zal zijn over de toekomst van het gebouw: sloop of renovatie.

Vooruitkijkend betekent dit dat we onze werkwijze om ons resterende vastgoed te verduurzamen willen gaan aanpassen. Daarbij geven we een belangrijke plek aan onze duurzaamheidscriteria bij de komende aanbesteding voor de huur en exploitatie van onze sporthallen én de plannen voor duurzame renovatie of sloop/nieuwbouw van zwembad De Lieberg. Duurzaamheidsmaatregelen willen we opnemen in het reguliere meerjarenonderhoudsplan voor onze gebouwen, niet langer in een separaat investeringsprogramma gekoppeld aan nieuwe afspraken met huurders. Wel zullen we onze investeringskosten op langere termijn doorberekenen in de huren, maar willen dat voortaan doen op logische momenten om het huurcontract aan te passen, bijvoorbeeld bij een nieuwe aanbesteding of afspraken met een nieuwe huurder. We gaan dit jaar verder onder meer aan de slag met zonnepanelen op Badhuislaan 10 en zullen we onze gemeentewerf verder inzetten als duurzaam voorbeeldgebouw.

Stand van zaken aanpak verduurzamen Raadhuis

Voor het raadhuis (potentie 0,4 kton CO2 reductie) wordt zoals bekend een plan van aanpak op maat gemaakt, inclusief de verkenning om binnen de mogelijkheden van dit monument af te stappen van fossiele brandstoffen naar aardgasloos

Voor het zomerreces wordt het visiedocument voorgelegd aan het college. Kenmerkend aan deze visie is dat vanuit verschillende waarden naar het Raadhuis wordt gekeken. Het gaat om het in samenhang brengen van de gebruikswaarde, duurzaamheidswaarde, vastgoedwaarde en cultureel erfgoed waarde. Het is innovatief dat op deze integrale wijze wordt gekeken naar een rijksmonument. Ook wordt gekeken naar de effectiviteit van maatregelen in relatie tot de kosten en de impact. Sommige maatregelen zijn nu al verstandig andere pas op termijn.

Vooruitlopend op een vastgesteld visiedocument is de gemeente al bezig met de uitwerking van een aantal studies ten behoeve van verduurzaming van het raadhuis, zoals een proefopzet voor warmte-isolerende folie op de ramen, na-isolatie van de plafonds en de mogelijkheden tot aanbrengen van radiatorfolie.

Zon op alle gemeentelijke daken

We geven uitvoering aan het bij de Kadernota 2017 aangenomen amendement A17/40 "Zon op gemeentelijk vastgoed", waarin de raad besluit om:

- In te zetten op het versnellen van de gemeentelijke klimaatneutraaldoelen door alle gemeentelijk vastgoed binnen twee jaar vol te leggen met zonnepanelen;
- Daartoe een initiële (want rendabele) investering van € 100.000 en een bedrag van € 75.000 voor een uitvoerend extern projectleider toe te voegen aan de kadernota en dit te dekken uit het begrotingssaldo 2017.

Inmiddels is het bedrag van € 100.000 volledig besteed aan zonnepanelen op de Vorstin en het stadskantoor. Van het bedrag van € 75.000 voor inzet van een externe projectleider resteert nog € 40.000.

Op onze grootste daken liggen inmiddels zonnepanelen. Vanaf 2017 legt energiecoöperatie HilverZon deze panelen voor bewoners en dit loopt door in 2018. Opgeleverd zijn de zonnedaken op de gemeentelijke sporthallen in De Meent (290 panelen), Kerkelanden (384 panelen) en op het Arenapark (693 panelen fase 1). In 2018 heeft HilverZon nog 579 zonnepanelen in de planning op de Dudok Arena (Arenapark, fase 2). Bij elkaar betekent dit dat bewoners via HilverZon meer dan een half miljoen euro investeren in bijna 2.000 zonnepanelen op gemeentedaken van deze drie sporthallen. Vanwege onzekerheid over de toekomst van zwembad De Lieberg zijn hierop vooralsnog geen zonnepanelen gerealiseerd.

Op Anna's Hoeve hebben we op de bufferbak speciaal een dak gerealiseerd om plek te bieden aan zonnepanelen. In maart zijn deze 2160 zonnepanelen opgeleverd. HilverZon heeft inmiddels het eigendom van bijna de helft van deze zonnepanelen van ons overgenomen. Dat betreft zowel de investering in de zonnepanelen, als de opbrengst van de energie. We verwachten in de loop van 2018 alle zonnepanelen op dit dak aan HilverZon door te verkopen.

Duurzaam inkopen

De catering, sanitaire lease, reststoffenmanagement, audiovisuele middelen en de multifunctionals (printers) zijn inmiddels aanbesteed of zijn in procedure. We hebben hierbij, conform het regionale

inkoop beleid, de landelijke duurzaamheidscriteria van het landelijke kenniscentrum 'PIANOo' als minimum gesteld en daar waar zinvol (zoals bij Multifunctionals) worden marktpartijen uitgedaagd om voor enkele aspecten (Fair trade, circulair) meer te bieden.

De winnaar van de aanbesteding van de sanitaire lease beschikt over een Milieumanagementsysteem certificaat op basis van de norm NEN-EN-ISO 14001:2004 en is akkoord gegaan met de landelijke onze minimale duurzaamheidseisen (PIANOo). Hier bovenop worden de volgende zaken toegepast:

- Alle verbruiksartikelen zijn biologisch afbreekbaar en hebben milieucertificaten zoals EU Ecolabel, FSC
- Er worden bio-katoenen handdoekrollen toegepast
- De zeep wordt in de dispenser ca. 15 keer vergroot, waardoor het zeepverbruik tot 53% afneemt. Het waterverbruik daalt met ca. 30% per wasbeurt doordat foam veel sneller wegspoelt.

Het nieuwe reststoffenmanagement, met één ophaaldienst (in plaats van vijf afvalinzamelaars) en 67 afvalscheiding bakken is gestart. De winnaar van de aanbesteding van het reststoffenmanagement is voor kwaliteit, maatschappelijk verantwoord ondernemen en milieumanagement ISO gecertificeerd en is akkoord gegaan met de landelijke onze minimale duurzaamheidseisen (PIANOo). Ze gaan het huidige scheiding percentage in beeld brengen en regelmatig rapporteren en helpen bij communicatie om het scheidingspercentage te verhogen.

Binnen het bestaande lease contract worden deze zomer vier elektrische auto's met laadpalen gerealiseerd.

Verduurzamen openbare ruimte

Bij nieuwe bestekken en de aanbesteding van het beheer en onderhoud openbaar groen is - op basis van het ambitieweb uit de aanpak van 'duurzame grond-, weg- en waterbouw (gww)' - voor diverse duurzaamheid thema's (s: energie, water, bodem, sociale relevantie/participatie, materialen, ecologie en biodiversiteit, ruimtegebruik, ruimtelijke kwaliteit, welzijn, bereikbaarheid) ambities bepaald. De inschrijvende partijen is gevraagd om per thema aan te geven of en op welke manier zij aan de ambitie gaat voldoen. Jaarlijks worden ongeveer 1000 lantarenpalen voorzien van LED armaturen (in 2016 en 2017 leverde dat in totaal 0,02 kiloton CO2 reductie op).

Spoor 3a Duurzaam wonen

Van onze duurzaamheidslening wordt nog steeds goed gebruik gemaakt. In het eerste kwartaal van 2018 zijn er 10 leningen verstrekt met een totale waarde van € 112.523 In bijlage 1 is een overzicht over de uitgaven van de duurzaamheidslening in de afgelopen jaren. Sinds 2016 hebben we ruim 1 miljoen euro aan duurzaamheidsleningen uitgegeven aan 95 particuliere huiseigenaren.

De lichte daling in 2017 komt doordat in het laatste kwartaal van 2017 is de lening tijdelijk 'dicht' is geweest, omdat er niet voldoende budget was.

We informeren onze bewoners over de kansen van duurzaam bouwen via de site www.duurzaambouwloket.nl. In het eerste kwartaal van 2018 waren er 3019 unieke site bezoekers uit Hilversum, waarvan er 230 nadere informatie hebben opgevraagd, 8 een offerte hebben uitstaan en 45 opdrachten zijn doorgegaan. Tot nu toe ontbrak het ons aan inzicht in de effecten van onze jarenlange inspanningen (zoals bewoners informatie avonden samen met Hilverzon, de site van het duurzaam Bouw loket) om bewoners te informeren over energie besparen in hun huizen. Op basis van een enquête (uitgevoerd in april 2018) via ons burger panel komen we tot de conclusie dat tussen de 3000 en 6000 woning eigenaren hebben in 2016 en 2017 één of meerdere isolatiemaatregelen hebben doorgevoerd. Dit levert ongeveer 4 kiloton CO2 reductie per jaar op.

Om te komen tot een passend aanbod voor duurzame renovatie is, in navolging van 033Energie (www.033energie.nl) de stichting 035Energie in voorbereiding. 035Energie is in gesprek met 033Energie over de invulling van een waarschijnlijke samenwerking tussen deze twee stichtingen.

De innovatieve **monumenten**-aanpak is een van de bouwstenen in de Regionale Energiestrategie en is nog in de opstartfase.

De regionale **VvE-aanpak** (vereniging van Eigenaren) is in volle gang. Bij het regionale project gericht op VVE's zijn 19 VVE's uit Hilversum betrokken, waarvan er nu 4 een energie scan en een maatwerkadvis ontvangen hebben.

De gemeente voert de campagne "Hilversum Fietst" uit om het aandeel fietsers te vergroten en het aantal autoritten op de korte afstand te verminderen.

Als gemeente hebben wij 49 openbare oplaadpunten op gemeenteground gefaciliteerd en zijn er 52 in voorbereiding (zie figuur in Bijlage 1). In totaal zijn er 140 (semi) publieke laadpalen in Hilversum (bron: Klimaatmonitor).

Het aantal aansluitingen met zonnepanelen neemt in Hilversum nog steeds - exponentieel - toe (zie figuur in Bijlage 1) en bedraagt – begin 2018 – ongeveer 1600.

Spoor 3b duurzame scholen en sport verenigingen

Scholen: De aanpak Eco-Schools Hilversum is geïntroduceerd in nauwe samenwerking tussen de portefeuilles duurzaamheid en onderwijs, mede naar aanleiding van Amendement A17/59 "Versnellen verduurzaming scholen". De uitvoering van dit amendement is gecombineerd met de introductie van de aanpak Eco-schools.

We voeren voor 11 scholen een maatwerk duurzaamheidsadvies schoolgebouw, waarvan 10 monumentale scholen. Nog eens 6 monumentale scholen doen mee aan onze evaluatie van eerder duurzaamheidsadvies voor monumentale scholen uit 2012. Het NIBE (Nederlands Instituut voor Bouwbiologie en Ecologie) stelt de duurzaamheidsadviezen en evaluatie voor de monumentale scholen op.

De 10 monumentale scholen die duurzaamheidsadvies krijgen zijn:

- Lorenschool,
- beide gebouwen van het Roland Holst College,
- Jan van Rijckenborgschool,
- Elckerlyk school (STIP),
- de Wegwijzer en
- vier scholen van Proceon: Nassauschool, Bavinckschool, Wilhelminaschool en Van Hasseltschool.

De 6 monumentale scholen betrokken bij de evaluatie van het duurzaamheidsadvies uit 2011/2012:

- Violenschool,
- Godelindeschool,
- Minckelersschool,
- Alberdingk Thijm College,
- Nelly Bodenheimschool en
- De Wissel.

Als enige niet-monumentale school krijgt ook de Paulusschool een advies over een duurzaam gebouw. Dat stelt adviesbureau ICS op. We bezien dit waar relevant in samenhang met de plannen voor buurthuis De Lelie.

7 scholen nemen deel aan het Eco-Schools Hilversum programma; MBO, Montessori Zuid, Montessori Centrum, Kindercampus, Villa Vrolijk, Roland Holst en Comenius. Zij werken met hun eigen ecoteam en krijgen ondersteuning vanuit ecoschools en duurzaamheidseducatie door Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vechtstreek en Eemland.

Streven jaarplanning is 17 scholen. Opgave is dus om er nog 10 scholen bij te krijgen dit jaar die meedoen aan Ecoschools, ook qua educatie. Als dit zou lukken is dit in Nederland de hoogste deelname van scholen aan een Ecoschools-programma. NME zet de bijeenkomsten op 4 juli en 3 oktober hiervoor in en overlegt met GGD over hoe gezonde school en ecoschools elkaar kunnen versterken. De gemeente blijft Ecoschools promoten via website, sociale media (bijeenkomsten) en in de contacten met scholen (oa Lokaal Educatief Beraad).

Hilverzon heeft een rol als ambassadeur en aanjager van zonne-energie. HilverZon voert lessen over zonne-energie uit op oa Roland Holst en Villa Vrolijk en voert gesprekken met oa Titus Brandsma en Wegwijzer over zonnepanelen op het dak van deze scholen.

We houden dit jaar twee bijeenkomsten Eco-Schools Hilversum, de eerste op 4 juni in het Comenius, College. Tweede op 3 oktober bij Villa Vrolijk. Doel van de bijeenkomst is dat scholen elkaar enthousiasmeren, oa door best practises van hun ecoteams te delen en in gesprek gaan met elkaar en diverse overheidsdiensten (oa GGD, gemeente). Doelgroep zijn alle scholen en ecoteams.

Bijsturing ten opzicht van het jaarplan voor duurzame scholen:

- Binnen het jaarplan duurzaam 2018: Versterken van de expertise meerjarenonderhoudsplannen bij de scholen waar dit nog onvoldoende is opgebouwd, zodat ook zij goed onderbouwde keuzes kunnen maken op basis van een duurzaam meerjarenplan. Dit doen we door binnen de kaders van het Jaarplan duurzaam 2018 meer in te zetten op contacten met de conciërges en gebouwbeheerders, oa door een bijeenkomst voor hen in het najaar.
- In afwijking van het Jaarplan duurzaam 2018: Het Revolverend fonds duurzaamheidsleningen voor de doelgroep scholen te heroverwegen, omdat zij hier geen gebruik van maken en de kans klein is dat ze dat zullen gaan doen.

Spoor 3c Duurzaam ondernemen

Onze proactieve inzet op het handhaven van de verplichte energie audit bij grote bedrijven heeft er voor gezorgd dat er afgelopen tijd acht bedrijven een audit en een plan van aanpak met duurzaamheids acties gerealiseerd hebben met een potentiële CO2 reductie van 2,658 kiloton.)

De gemeente faciliteert 5 bedrijven om aan de slag te gaan met een climate make-over via het zogenaamde koploper project. De deelnemers hebben inmiddels inzichtelijk hoeveel CO2 ze uitstoten (gezamenlijk is dat 1 kiloton. In april is een tweede gezamenlijke sessie geweest op basis waarvan de deelnemers aan de slag gaan met een actieplan voor verbeter maatregelen. De CO2 reductie resultaten worden hiervan in de tweede helft van 2018 verwacht.

Sinds 2014 koopt Tergooi groene stroom in (dit tellen we niet mee, onze statdatum is immers 2016) en vanaf 2016 hebben ze door in te zetten op energie besparen 0,33 kiloton CO2 gereduceerd.

Spoor 3d Duurzame projecten

GPRStedenbouw wordt ingezet om duurzaamheidsambities bij stedenbouwkundige projecten, zoals voor het nieuwe masterplan Arenapark, concreet te maken en om tussentijds de duurzaamheid van het ontwerp te toetsen.

Spoor 3e Recycling huishoudelijk afval via GAD

In 2018 zet de Grondstoffen en Afvalstoffen Dienst (GAD) in Hilversum een aantal grote stappen om een groter deel van het huishoudelijk afval te recyclen en het aandeel restafval te verkleinen. Dit draagt ook bij aan een lagere CO2 uitstoot. Het beleidskader hiervoor is het regionale uitvoeringsprogramma “Van Afval naar Grondstof 2015-2020”, gericht op 75% hergebruik van het huishoudelijk afval in 2020. De afgelopen jaren schommelde dat cijfer rond de 55% .

- In de eerste helft van 2018 heeft de GAD in de wijken met laagbouw woningen én voldoende ruimte rondom de woningen nieuwe klike's gedistribueerd voor de inzameling van verpakkingen van Plastic, Metaal en Drankenkarton (PMD). Dit als vervanging van de losse PMD inzamelzakken. De GAD vervangt in deze wijken in 2018 ook de grijze klike's voor restafval door een kleiner exemplaar. Bij de distributie van de klike's levert de GAD houdt de GAD waar mogelijk rekening met de wensen van de bewoners en levert waar nodig maatwerk. Bewoners mogen de PMD klike weigeren en hun verpakkingsafval in losse PMD zakken blijven inzamelen en deze zelf wegbrengen naar wijkcontainers. Deze staan onder meer bij de winkelcentra. Het gaat erom dat alle bewoners hun steentje bijdragen om verpakkingsafval te recyclen.
- In 2018 gaat de GAD door met de plaatsing van ondergrondse containers in en om het centrum van Hilversum en de Gijsbrecht, als vervanging van “de grijze zakken”. Dit is een flinke investering, die GAD en Hilversum in samenwerking uitvoeren. Zodat ook de bewoners van deze wijken hun afval makkelijker kunnen scheiden en weg kunnen brengen wanneer het hun uitkomt. De ondergrondse containers leveren ook een mooiere openbare ruimte op in deze gebieden, waar veel inwoners komen om bijvoorbeeld te winkelen.

Spoor 4: aardgasloos

Omdat de transitie naar aardgasloze wijken een grote en complexe opgave is hebben we dit in ons jaarplan benoemd als een nieuw spoor. Onze opgave is enorm: De gemeente krijgt de – nog vast te leggen - wettelijk bevoegdheid om te bepalen wanneer, welke wijk van het aardgas af gaat. In 2040 circa 45.000 woningen in Hilversum van het aardgas af (Motie 17/19, Hilversum gasloos). Dat betekent vanaf nu: jaarlijks 1400 woningen van het aardgas af, 30 jaar lang. In nauwe samenwerking met de regio gemeenten én andere stakeholders (corporaties, netbeheerder, waterbedrijf, energie coöperaties) werken we aan een warmtetransitiekaart, warmtetransitie beleid, voorbeeld projecten (aardgasvrije wijken). We zijn ons aan het voorbereiden en zullen, samen met alle stakeholders, inhoudelijke beslissingen moet voorbereiden. Tegelijkertijd doen zich al kansen voor (bijvoorbeeld warmtenetten in Oost en Zuid-west) die direct een visie en actie vragen, zonder dat we die visie al hebben geformaliseerd op regionaal en lokaal niveau.

Grand Design warmte Hilversum

In samenwerking met AllianderDGO (warmtenetbedrijf van Alliander), woningcorporaties, bedrijven verenigingen en eigenaren van bestaande warmte netten is in 2017 het Grand design Warmte Hilversum vastgesteld. Hierin is een schets gemaakt voor een toekomstige warmtenetstructuur en zijn er zeven deelprojecten geformuleerd waar kansen zijn voor een alternatieve warmtevoorziening. Onder regie van de gemeente wordt er zo gewerkt aan alternatieven voor aardgas. Er zijn nu reële kansen voor het opzetten van twee duurzame warmtenetten in Hilversum: in Oost en Zuid-west Hilversum. Hiervoor worden momenteel business cases gemaakt en wordt er overleg gepleegd tussen de verschillende belanghebbenden.

Aardgasvrij wonen

Vanaf 1 juli 2018 is wettelijk niet meer toegestaan om nieuwbouw met aardgas te realiseren. Daaraan voorafgaand heeft de gemeente al bij nieuwe ontwikkelingen (Anna's Hoeve fase 4, Stationsgebied, Philipslocatie, Crailo, Lucent) aardgasvrij als eis opgenomen. Daarnaast hebben we ontwikkelaars van projecten die op het punt staan om gerealiseerd te worden en waar aardgasvrij

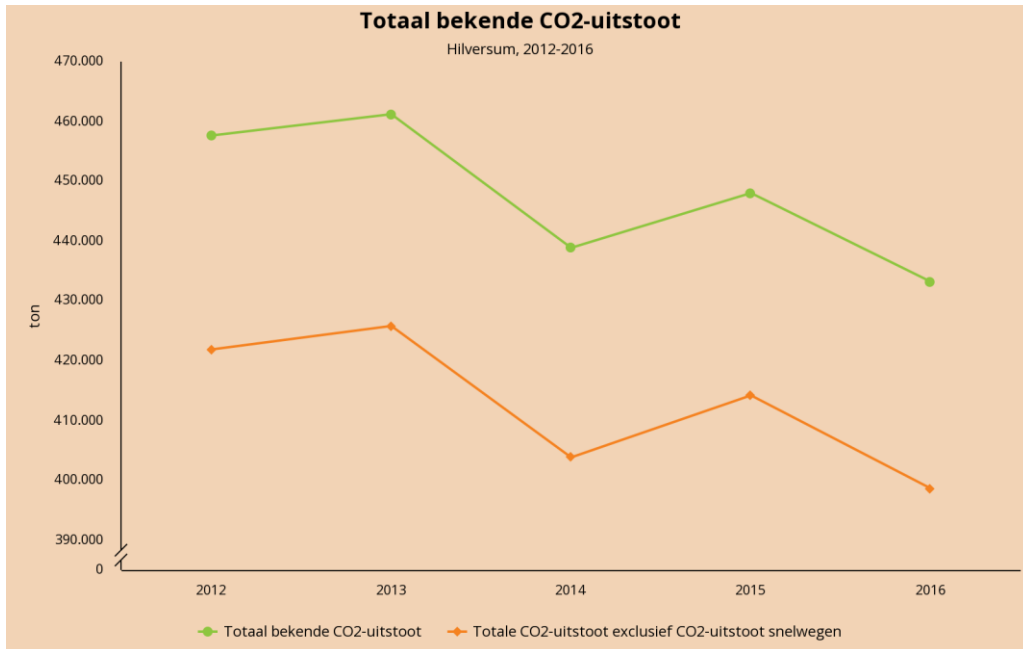
niet geëist was, gevraagd om alsnog bewoners een aardgasvrije optie aan te bieden. Een aantal ontwikkelaars (o.a. bij het plan op Monnikenberg) zijn hiertoe over gegaan.

Aardgasvrije De Meent

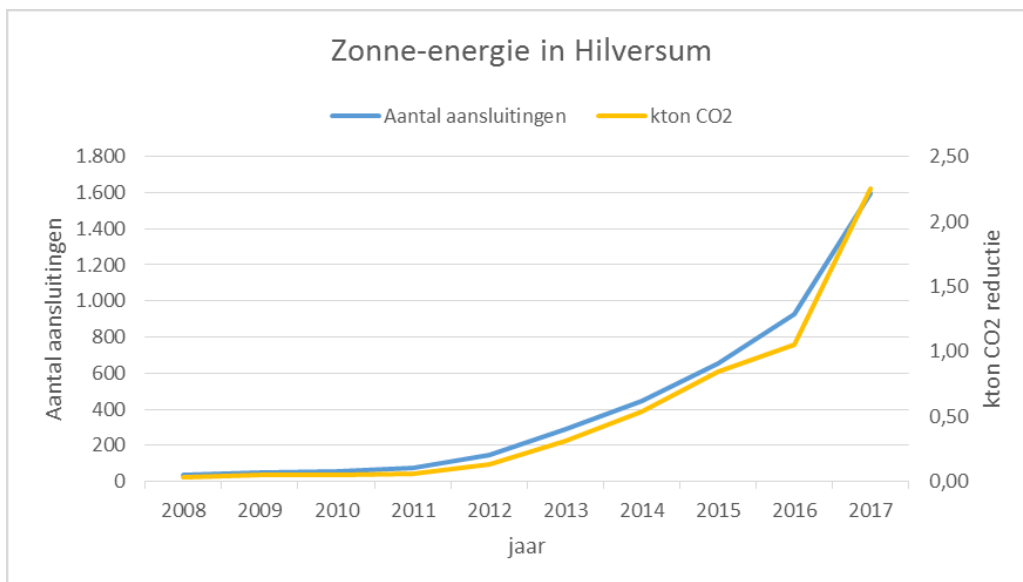
Eind 2017 zijn er 3 bewonersinformatie avonden een klankbordgroepvergadering geweest met een vertegenwoordiging van de verschillende buurten. De werkgroep komt met regelmaat (ongeveer eens in de drie a vier weken) bijeen. De betreffende woningcorporaties (De Alliantie en Het Gooi en Omstreken) zijn nu ook aangesloten en staan positief in de aanpak. Er is een nieuwsbrief uitgegaan en een gemeentelijke webpagina opgericht (www.hilversum.nl/meentaardgasvrij). Voor de zomer wordt de routekaart Aardgasvrije Meent (geschreven door de werkgroep) opgeleverd en voorgelegd aan de klankbordgroep. Na de zomer wordt deze gepresenteerd aan de wijk

Bijlage 1: Relevante ontwikkelingen in beeld

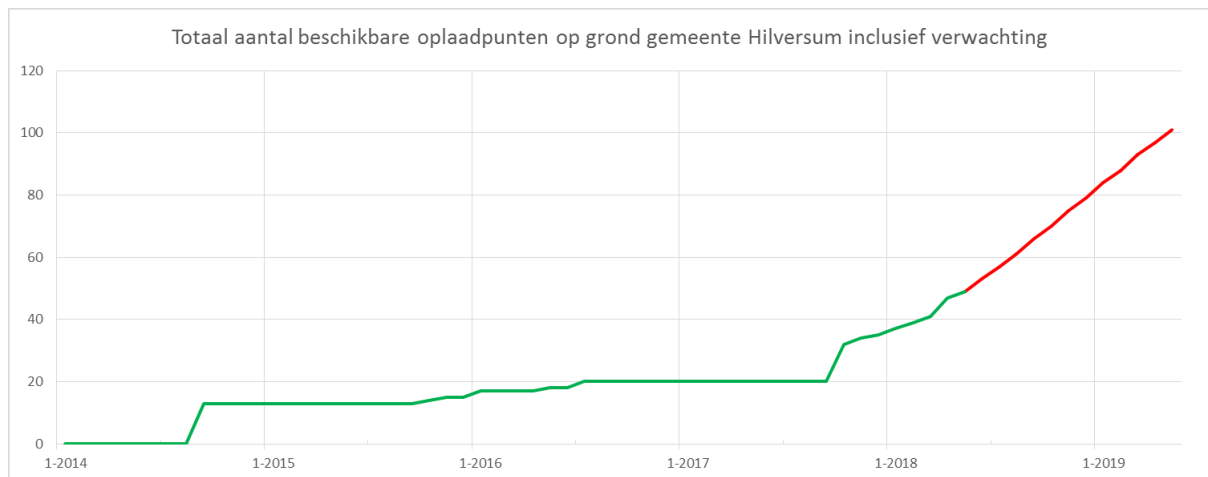
CO2 uitstoot Hilversum volgens cijfers van de Klimaatmonitor databank van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

Bron: klimaatmonitor.databank.nl

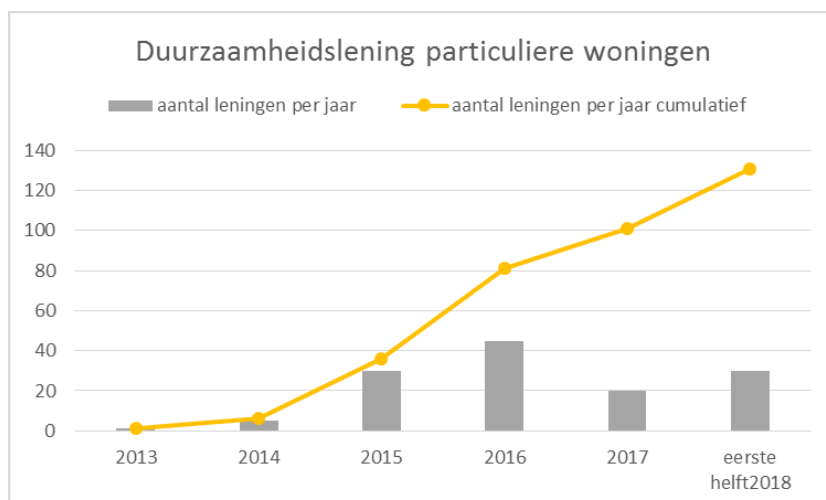
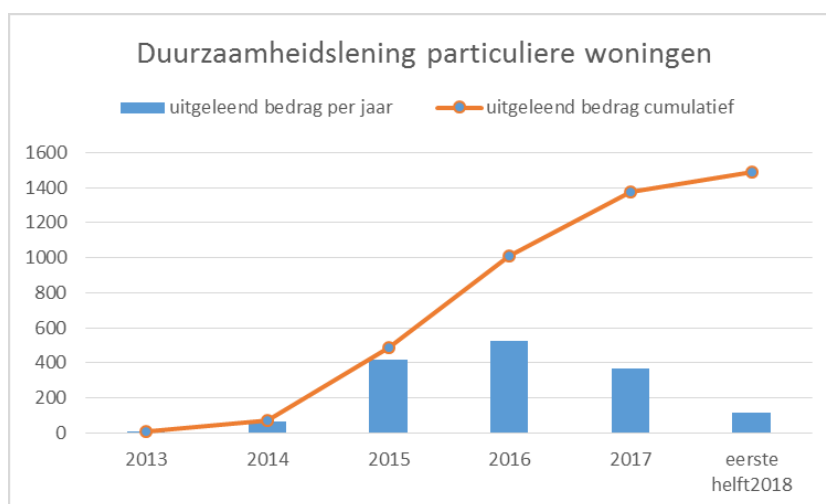

Bron: tot en met 2016 Energie in Beeld. Vanaf 2017: CBS

Bron: Metropoolregio Amsterdam en eigen gegevens gemeente Hilversum

Sinds 2016 hebben we bijna 1,5 miljoen euro aan duurzaamheidsleningen uitgegeven aan 130 particuliere huiseigenaren. Zij betalen dit in een periode van 10-15 jaar terug, waardoor er nu gemiddeld per jaar circa 100.000 euro terugvloeit in het fonds. Zo kan het fonds blijven draaien (revolveren).

Bron: eigen cijfers